Muhammed Muhammed Rezai
S perzijskog preveo Refik Razić

Argument reda

UDK 28-14

Sažetak

Bez sumnje argument reda je za ljude jedan od najprihvatljivijih argumenata koji su uspostavljeni za dokazivanje Božije egzistencije. Ovaj argument, kao i neki drugi argumenti dokazivanja Božije egzistencije, star je koliko i čovječanstvo. Ljudi su od davnina, posmatrajući uređene i usklađene pojave, razmišljali o tome čega je posljedica ova uređenost i sklad.
Cilj ovog rada je da pojasni osnovna pitanja koja se nameću kad je riječ o argumentu reda. U drugom dijelu rada prezentirana su četiri prigovora upućena na argument reda i to od Johna Hospersa, Davida Humea, Carlesa Darvina i Immanuela Kanta. Nakon detaljne analize njihovih prigovora pojašnjene su slabe tačke i neutemeljenosti njihovih prigovora.

Ključne riječi: dokaz Božije egzistencije, argument reda, teleološki argument, psihološko-teološki argument

Argument reda je za ljude nesumnjivo jedan od najprihvatljivijih argumenata koji su uspostavljeni za dokazivanje Božije egzistencije. Ovaj argument, kao i neki drugi argumenti dokazivanja Božije egzistencije, star je koliko i čovječanstvo. Ljudi su od davnina, posmatrajući uređene i usklađene pojave, razmišljali o tome čega je posljedica ova uređenost i sklad. Jesu li sami dijelovi međusobno sarađujući uspostavili ovaj red ili je neki razumni dizajner svojim planom uskladio ove dijelove? Dakle, argument reda moguće je predstaviti na jednostavan način, kako to činimo u nastavku.

Prva uvodna premisa: Svijet prirode je jedna uređena pojava, odnosno, u svijetu prirode postoje uređene pojave.

Druga uvodna premisa: Svaka uređenost (što je racionalni aksiom) potječe od mudrog i inteligentnog dizajnera koji je međusobno uskladio, na poseban način priredio i usaglasio dijelove neke pojave zarad postizanja određenog cilja.

Prema tome, svijet prirode je nastao kao posljedica plana i projekta inteligentnog dizajnera.

Filozofi i mislioci su ponaosob dali neka objašnjenja argumenta reda, ali sām pojam *reda* ima potrebu za objašnjenjem prije bilo čega drugog.

Definicija pojma *red*

Pojam *red* je sekundarna filozofska inteligibilija koja nema nezavisno vanjsko bivanje, ali ima izvor apstrahiranja. Da bi se razumjelo apstrahiranje ovog pojma potrebno je staviti dijelove jedne cjeline jedne pored drugih tako da su međusobno povezani, to jest da kao cjelina slijede određeni cilj. Dakle, red se može ovako definirati: red je okupljenost različitih dijelova u jednu cjelinu, uz poseban kvalitet i kvantitet, radi određenog cilja.

Red se dijeli na tri vrste:

a) Estetski red. Ako je jedna skupina elemenata i dijelova okupljena na poseban način tako da pogled na nju i suočavanje s njom izaziva uživanje, onda se takav red naziva estetski red, kakav je, naprimjer, red na slikarskom platnu ili prizor neba punog zvijezda.
b) Kauzalni red. Ako se posebni elementi ozbiljuju u jednoj vremenskoj i prostornoj simetriji, onda možemo govoriti o kauzalnom redu.
c) Teleološki red. Kompaktne cjeline koje su koordinirano ustanovljene radi ostvarenja jednog određenog i vrijednog cilja imaju teleološki red. Primjer teleološkog reda su živa bića.

Razlika između kauzalnog reda i teleološkog reda je u tome što u teleološkom redu rezultat ima vrijednost, dok u kauzalnom redu nije tako. Ako ne bude ovakve razlike, onda će svaki uzročno-posljedični odnos biti neko stanje teleološkog reda. Reći da je vjetar uzročnik kretanja prašine u zraku je ispravno onoliko koliko je ispravno kazati da je očni mehanizam uzrok sposobnosti gledanja. Posljednje navedeno smatra se primjerom teleološkog reda, dok kretanje prašine u zraku nije takvo. Mi smatramo da gledanje posjeduje vrijednost, ali da je kretanje prašine u zraku lišeno takve vrijednosti.[1]

S obzirom na to da je zahtjev i uvjet nastanka pojma *red* povezanost među različitim stvarima, red se dijeli na tri vrste:

a) Konvencionalni red. Ova vrsta reda zavisi od konvencije ugovarača i u različitim prilikama je različita, kakav je redoslijed knjiga u biblioteci kad su knjige poredane na osnovu posebnog kriterija.
b) Sintetički red. Ova vrsta reda je uspostavljena na osnovu naučnih zakona i radi posebnog cilja, kakav je postojeći poredak stvari u satu, kompjuteru, avionu...
c) Prirodni red. Takav je red u tijelu čovjeka, biljke i životinje. Ova vrsta reda je posljedica prirodne i stvaralačke povezanosti dijelova i poretka koji upravljaju sastavnim elementima jedne prirodne pojave, a ne proizlazi iz konvencionalnog ili sintetičkog odabira dijelova.[2]

[1] William Allston, "Teleological Argument For The Existence of God", in *Encyclopedia of Philosophy*, ed., Paul Edwards, Vol. 8, P. 84.

[2] Abdullah Dževadi Amuli, *Barāhin-e esbā-te wodžud-e Khoda*, Drugo izdanje, Izdavačka kuća Isra', Kom, 1375, str. 228; Ahmad Dejlami, Priroda i mudrost, Ured za nastavne poslove i predavanja islamskih nauka, Kom, 1376, str. 62-63.

S obzirom na vrste reda i njegove dijelove može se reći da svi oni predstavljaju neki aspekt reda, ili drugačije kazano, red je jedna gradirana zbilja koja ima razine i brojne objektivne primjere. Neki objektivni primjeri reda su komplicirani, dok su neki drugi jednostavni. Ako se obrati pažnja na uređene cjeline, bit će očigledno da se pojam red temelji na dva glavna elementa:

1. precizna razrada i planiranje;
2. postojanje cilja.

Ako neka cjelina ne posjeduje jedan od ova dva elementa, onda ta cjelina neće biti uređena. Sad kad smo se upoznali s pojmom *red* i njegovim vrstama potrebno je objasniti karakteristike argumenta reda.

Karakteristike argumenta reda

1. Jedna od uvodnih pretpostavki argumenta reda je njegova bliskost osjetilima, a druga je racionalna pretpostavka. Bliskost osjetilima podrazumijeva da čovjek putem svojih osjetila opaža pojave koje su izvor apstrahiranja pojma red. Racionalna pretpostavka argumenta reda podrazumijeva da čovjek na osnovu racionalnih pravila, to jest srodnosti između uzroka i posljedice razumijeva da uređene i svrhovite pojave moraju potjecati od mudrog i inteligentnog utemeljitelja.

2. Argument reda nema potrebu za potvrđivanjem u svim aspektima egzistencije. Sāmo to što smo razumjeli da su neka bića oko nas ili barem to što je naša egzistencija uređena, dovoljno je za ishod koji smo imali na umu.

3. Argument reda je dinamičan argument. To znači da se s napretkom nauke sve više otkrivaju zakonomjerne tajne bića, a čovjek biva zapanjen ovim uređenim i složenim strukturama.

4. Božanske religije, posebno Kur'an i predaje Čistih obraćaju pažnju na ovaj argument i ovdje spominjemo neke od njih:

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا

... i koji je sve stvorio i s mjerom uredio.[3]

U drugom ajetu se kaže:

إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَابَّةٍ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن رِّزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ

Na nebesima i na Zemlji, zaista, postoje dokazi za one koji vjeruju; i stvaranje vas i životinja koje je razasuo dokazi su za ljude koji su čvrsto uvjereni; i smjena noći i dana i kiša koju Allah s neba spušta da pomoću nje zemlju, nakon mrtvila njezina, oživi i promjena vjetrova - dokazi su za ljude koji imaju pameti. To su Allahovi dokazi koje ti kao istinu navodimo, pa u koje će, ako ne u Allahove riječi i dokaze Njegove oni vjerovati?[4]

Imam Ali, mir s njim, u jednom govoru kaže:

اَلا يَنْظُرُونَ اِلَى صَغيرِ ما خَلَقَ كَيْفَ اَحْكَمَ خَلْقَهُ وَ أَتْقَنَ تَرْكيبَهُ، وَ فَلَقَ له السَّمعَ وَ الْبَصَرَ وَ سَوّى لَهُ العَظْمَ وَ البشَرَ... اُنْظُرُوا إِلَى اَلنَّمْلَةِ فِي صِغَرِ جُثَّتِها وَ لَطافَةِ هَيْئَتِها... فَانْظُرْ إِلَى اَلشَّمْسِ وَ اَلْقَمَرِ وَ اَلنَّبَاتِ وَ اَلشَّجَرِ وَ اَلْمَاءِ وَ اَلْحَجَرِ وَ اِخْتِلاَفِ هَذَا اَللَّيْلِ وَ اَلنَّهَارِ...

"Ne vide li oni stvorove sićušne koje je On stvorio, kako je učvrstio stvaranje njihovo i ojačao sastav njihov, otvorio za njih osjetila sluha i vida, te im oblikovao kosti i kože... Pogledajte mrava sa sićušnim tijelom njegovim i oblikom nježnim. Teško vidljiv i pred okom samim i jedva dohvatan zamišljanju, kreće se po zemlji i žuri za opskrbom svojom... Razmisliš li o probavnom sustavu njegovu, o višim i nižim dijelovima njegovim, o oklopu trbuha njegova, o očima njegovim i ušima na glavi, bit ćeš začuđen stvaranjem njegovim i osjećat ćeš teškoću u pokušavanju da ga opišeš... Promatraj, zato, Sunce, Mjesec, bilje, drveće, vodu, kamen, smjenu noći i dana, izviranje rijeka, mnoštvo planina, visinu vrhova njihovih, različitost jezika i raznovrsnost govora..."[5]

3 *El-Furkan*, 2.

4 *El-Džasije*, 3-6.

5 Alija ibn Ebi Talib, *Staza rječitosti*, Zagreb, Islamska zajednica, 1994, govor 183, str. 146-147.

Kako se može primijetiti, iz kur'anskih ajeta i predaja se može jasno zaključiti da ako ljudi budu koristili razum i pažljivo posmatrali urešene pojave i bića, osjetit će jasno moćnu ruku ponad ovih bića, a tog mudrog dizajnera i upravitelja zovu Bogom.

Međutim, muslimanski mislioci imaju različita stanovišta o argumentima kojima se dokazuje Božija egzistencija, a jedan od njih je i argument reda.

Stanovišta muslimanskih mislilaca o argumentima kojima se dokazuje Božija egzistencija u Kur'anu

Stanovišta muslimanskih mislilaca o dokazima Božije egzistencije u Kur'anu mogu se podijeliti na tri vrste:

1. Neki mislioci smatraju da se u Kur'anu načelo Božije egzistencije smatra očiglednim. Argumentacija Božijim riječima u Kur'anu samo je radi otrežnjenja i podsjećanja. Tako, u Kur'anu možemo naći:

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ... فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ

Pa zašto oni ne pogledaju kamile – kako su stvorene.[6]

... Ti opominji, ti si samo onaj koji opominje. Ti nemaš vlast nad njima.[7]

2. Kur'an u nekim ajetima iznosi različite argumente, a među njima i argument reda da bi se pojmila Božija egzistencija,[8] iako u vrijeme kad je Kur'an objavljen nije bilo mnogo osoba koje su poricale Božiju egzistenciju:

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللهُ

A da ih upitaš: "Ko je stvorio nebesa i Zemlju?" – sigurni bi rekli: "Allah!"[9]

3. Moguće je da Kur'an časni ne nastoji izravno dokazivati Božiju egzistenciju ili da Božiju egzistenciju smatra bliskom samoočiglednosti i bez potrebe za argumentacijom. Ali, svakako se može iz kur'anskih objašnjenja izvesti argumentacija ove tvrdnje; čak nije nemoguće da sam Kur'an izravno argumentira Božiju jednost, a da neizravno dokazuje načelo Božije egzistencije,[10] kao u kur'anskom ajetu: *Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se* (لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللهُ لَفَسَدَتَا).[11]

Iako ovaj ajet izravno ukazuje na Božiju jednoću, njime se neizravno može dokazati načelo Božije egzistencije. Znači, ako zamislimo da u svijetu postoje dva boga, sāma njihova saradnja će biti objektivni primjer reda, tako da će ponovo svaki red zahtijevati nekog dizajnera.

Nakon što smo spomenuli uvodne pretpostavke iznijet ćemo i različita objašnjenja argumenta reda prema stanovištu zapadnih filozofa, jer su se islamski filozofi manje bavili ovim argumentom.

Islamski filozofi su argument reda koristili da bi dokazali znanje, jednoću i druga svojstva Božija, a ne za dokazivanje Božije egzistencije. Hādže Nasiruddin Tusi koristi ovaj argument da bi dokazao Božije znanje, kad kaže: "Postojanost i odmjerenost Njegovih djela... dokaz je Božijeg znanja."[12] Ovo smatraju razlogom ograničenosti koju ovaj dokaz ima u svojoj biti. Međutim, filozofi na Zapadu ovaj argument smatraju jednim od tri klasična argumenta dokazivanja Božije egzistencije. Druga dva argumenta su: kosmološki i ontološki dokazi.[13] Argument reda na Zapadu ima različita tumačenja i naziva se mnogobrojnim imenima. Neki filozofi ove mnogobrojne nazive smatraju različitim tumačenjima jednog argumenta, dok drugi smatraju da se različita tumačenja malo međusobno razlikuju.

Pojašnjenja argumenta reda

Nazivi ovog argumenta su:

1. argument svrhovitosti;
2. argument reda ili plana i dizajna;
3. teleološki argument;
4. psihološko-teološki argument.

[6] *El-Gašije*, 17.
[7] Ibidem, 21-22.
[8] Morteza Motahhari, *Šarh-e Manzume*, Entešārāt-e Hikmet, Teheran, 1361, str. 19-24.
[9] *Lukman*, 25.
[10] Muhamd Taki Misbah Yazdi, Nauke Kur'ana, *Entešarate dar rahe hak*, Kom, 1373, str. 24.
[11] *El-Enbija*, 22.
[12] Nasīruddin Tūsi, *Kešfu-l-murad fi šerhi tedžrīdi-l-i'tikad*, uz komentare ajetullaha Subhanija, str. 19.
[13] William Alston, P., *Loc, Cit.*

Na početku ćemo navesti pojašnjenja iznesena o ovim argumentima, u nastavku ćemo navesti prigovore koji su im upućeni, a na kraju ćemo ih kritički razmotriti.

1. Argument svrhovitosti ili metoda svrhovitosti

Istaknuti kršćanski filozof i teolog Toma Akvinski u svojoj knjizi *Suma teologije* spominje pet načina dokazivanja Božije egzistencije od kojih peti naziva "dokaz o svrhovitosti" i na ovaj način ga objašnjava:

"Peti način proizlazi iz upravljanja svijetom. Mi primjećujemo da stvari koje nemaju znanje, kakva su prirodna tijela, djeluju s određenim ciljem. Ova tvrdnja proizlazi iz činjenice da oni uvijek ili skoro uvijek djeluju na jedan način radi postizanja najboljeg ishoda. Zato je jasno da oni ne postižu slučajno svoju svrhu, nego planski. Međutim, ono što nema znanje ne može se kretati ka nekom cilju, osim ako je upravljeno posredstvom nekog bića koje ima znanje i svijest, poput strijele koja je upravljena od strijelca. Prema tome, postoji svjesno biće koje upravlja svim prirodnim bićima prema njihovoj svrsi, a mi to biće nazivamo Bogom."[14]

Polazna tačka pete metode: Ovo je jasan i očigledan dokaz da prirodna bića slijede poseban poredak i, kako je vidljivo, ona djeluju zbog posebnih ciljeva. Ustvari, ova činjenica je jedan sveobuhvatan dokaz jer, iako se mogu iznijeti neki prigovori spram savršenstva uređenosti ovog svijeta, ipak se postojanje te uređenosti potvrđuje upravo zbiljom ljudskog postojanja i ljudi se nalaze u svijetu u kojem je život moguć. Ukratko, postoje filozofi koji pronalaze mogućnost istraživanja razina savršenstva pod određenim uvjetima i razmišljaju o uređenosti svijeta.

Kad Toma Akvinski govori o prirodnim tijelima koja uvijek ili skoro uvijek djeluju na jedinstven način, on nam želi kazati da slučajni izuzeci ne umanjuju vjerodostojnost polazišne tačke, to jest uređenosti svijeta.[15]

Pretpostavke i ishodi ovog pitanja su jednostavni. Mi živimo u svijetu u kojem je velik broj događaja i aktivnosti pokazatelj jednog reda koji ne može biti rezultat slučajnosti. Istovremeno, velik broj ovih događaja i djelovanja potječe od bića koja su lišenja znanja. Zaključak je da uzrok postojećeg reda i svrhovitosti u svijetu nije unutar ovih bića. Prema tome, potrebno je da izvan i ponad ovih bića bude neko biće koje ima znanje i svijest i posredstvom koga će stvari lišene znanja biti upravljene ka svojoj svrsi, poput strijele koja je upravljena od strijelca ka njezinu cilju.[16]

2. Argument reda ili plana i dizajna

David Pailin razlikuje argument reda od argumenta svrhovitosti i za njih navodi dva naziva. Sad ćemo govoriti o argumentu reda.

Prema ovom argumentu, razmatranje tokova i sadržaja svijeta prirode pokazuje da oni jasno u sebi nose znakove inteligentnog poretka. Ali, ovakav poredak se ne dešava sām od sebe. Zaključak je da su karakteristike i specifičnosti svijeta snažan pokazatelj i argument za postojanje inteligentne i uzvišene egzistencije koja je uzrok kompozicije dijelova svijeta. Ova egzistencija (to jest uzrok poretka) znana je kao Bog. Oni koji zagovaraju ovaj argument uglavnom se koriste svakodnevnim naučnim otkrićima kao objektivnim primjerima poretka. Argument reda je argument koji je u prvim razdobljima nove nauke bio izvanredno općeprihvaćen. Ljudi su otkrićima nove nauke bili zapanjeni i u njima su vidjeli jasne znakove mudrosti, moći i dobrote Stvoritelja.[17]

Naprimjer, John Ray je pronašao dokaz mudrosti Stvoritelja u kompoziciji nogu i perja na repu djetlića koji su prilagođeni penjanju i sjedenju na deblima drveća.

William Derham smatra da kretanje planeta i kometa dokazuje da je Sunčev sistem komponiran planski, a ne kao nužnost prirodnih zakona ili slučajnosti. On je izvanrednost organa za varenje vidio kao znak beskrajne kreativnosti i umješnosti Stvoritelja.

William Paley, filozof iz osamnaestog stoljeća, u svojoj knjizi *Prirodna teologija* spominje stvari koje posjeduju uređenost navodeći, naprimjer,

[14] Étienne Gilson, *Introduction à la philosophie chrétienne*, na perzijski preveli Muhamed Muhamed Rezai, Sejjid Mahmud Musavi, Qom, Entešārāt-e daftar-e tabligāt, 1375, str. 127.

[15] Ibidem.

[16] Ibidem, str. 128.

[17] David Pailin, *Groundwork of Philosophy of Religion*, Epwort press, 1986, PP. 166-167.

način djelovanja ljudskog oka, mišića, tetiva, žučnog mjehura, ljepotu stvari u prirodi, složenost svjetlosti i raznovrsnost životinjskih prohtjeva, te raspravlja o njima i zaključuje da su pokazatelji reda toliko snažni da ih ne možemo ignorirati.

Naprimjer, u pogledu strukture oka naglašavaju se razne vrste koordiniranog djelovanja njegovih različitih dijelova radi uspostavljanja vida. On iznosi argumente na takav način da je to objašnjivo samo u slučaju pretpostavke postojanja jednog dizajnera i upravitelja koji je usklađenost dijelova usmjerio ka određenom cilju. Ova tvrdnja da je usklađenost objašnjiva samo uz pretpostavku postojanja Onoga koji uređuje suština je argumenta reda. Paley oko poredi sa satom i rasuđuje da ako bi neka osoba živjela na nekom pustom dalekom ostrvu i pronašla jedan satni mehanizam, ona bi potvrdila ovu pretpostavku da je neko inteligentno biće napravilo ovaj sat. Upravo zbog toga čovjek ima pravo da, proučavajući svoje oko, zaključi da ga je napravilo neko inteligentno biće. Dakle, kao što su dijelovi sata usklađeni da bi pokazivali vrijeme, a mi razumijevamo da je ova usklađenost proizašla iz kreativnog djelovanja jednog graditelja, na isti način u slučajevima prirodne usklađenosti čije porijeklo nije jasno jedini način da to postane razumljivo je pretpostavka da one potječu od nekog inteligentnog priređivača. Pošto mi ne opažamo nikakvog priređivača i planera, moramo zamisliti jednog nevidljivog priređivača i planera iza ovog prizora. Nadalje se ističe da red zahtijeva onoga koji ga uspostavlja, onaj ko uspostavlja red je neko biće, a to biće je Bog.

Paley podsjeća da mi ne moramo razumjeti aktivnost svakog dijela ili djelovanje jedne kompozicije da bismo uvidjeli da je to rezultat reda. Postojeća moć razmnožavanja jedan je znak kreativnosti poretka i potpune vještine, a slučajevi nedostatnosti i nereda u jednoj kompoziciji nisu zapreka tome da ta kompozicija bude uređena.[18]

3. Teleološki argument

David Pailin ovaj argument objašnjava na sljedeći način:

Teleološki argument se uglavnom smatra jednim oblikom argumenta reda, ali je bolje da ga uzmemo u obzir kao jedan zaseban argument. Dok se argument reda usmjerava na vanjske znakove inteligencije koje pokazuju prirodna bića, teleološki argument obraća pažnju na to da li kompozicija zbilje uopće ukazuje na to da ona ima cilj. Teleološki argument se zasniva na dvije tvrdnje. Prva tvrdnja je da su opći poredak i sistem kosmosa očigledno podesni za postizanje vrednota. Druga tvrdnja kaže da je teško prihvatljivo da je kosmos s ovakvom strukturom nastao pod utjecajem suprotstavljenih slučajnosti i nesvjesnih sila.

Prema tome, zaključak je da osnovno svojstvo kosmosa snažno ukazuje na to da je on svjesni proizvod jedne inteligentne volje koja je na racionalan način povezana s vrednotama.

Frederick R. Tennant u svom djelu *Philosophical Theology* iznosi snažno objašnjenje teleološkog argumenta. On iznosi stav da je moguće svaki pojedinačni primjer koji se koristi kao potvrda argumenta reda objasniti s obzirom na bliske uzroke koji su dio prirodnog poretka. Snaga teleološkog argumenta je više u onome što Tennant objašnjava kao bezbrojne uzroke koji su praktično međusobno povezani i suprotstavljeni, a koji proizvode i čuvaju univerzalni prirodni poredak. Osim toga, ovaj poredak je moguće racionalno poimati tako da bude povezan s postignućem vrednota. Postoji pet činilaca koje Tennant na poseban način smatra važnim u postignuću ovog ishoda da je monoteistički teizam najvjerovatnija pretpostavka za razumijevanje univerzuma kao svijeta koji je produkt božanskog intelekta, upravljanja i nakane:

1. Dovođene u sklad oprečnosti mišljenja (uma) i stvari (vanjskog svijeta), što prirodu čini racionalnom i spoznatljivom kompozicijom.
2. Napredak ili stremljenje ka općem razvitku (sveobuhvatnom) toka usavršavanja i univerzalno upravljanje njime.
3. Izvanjska pripravnost neživog (neorganskog) svijeta koji je prostor i polje pojave i opstanka života. Mogućnost da ova izvanjska spremnost proizlazi iz slučajnosti ili sretnih okolnosti je beskrajno slaba.
4. Estetski činitelj. Tennant smatra da je univerzum nositelj vrednota, ne samo u tom smislu kako je moguće da iz njega

[18] Pailin, *Loc.cit.*

nastanu vrijedne stvari (naprimjer, tako što će se kazati kako je moguće da je jedan komad kamena potencijalni nositelj dijela vrednote jedne dragocjene skulpture), već u tom značenju da sām prirodni svijet obuhvata strukture i zbilje čija sama ljepota i njihova grandioznost predstavljaju estetski užitak. Izgleda da je kosmos kao nositelj vrednota elementarno povezan s bićima koja imaju osjećaj za ljepotu. Iako je moguće da struktura svijeta ukazuje na inteligentnu moć, ipak obraćanje pažnje na suštinske vrednote svijeta može sāmo predstavljati jednu uputu o smislu svijeta.

5. Priroda koja stvara etička bića utječe na etički život... I relativno je promjenjiva posredstvom etičkih subjekata koji idu za vrednotama. Drugim riječima, ovaj svijet pomaže čovjekovom etičkom življenju, to jest svi prirodni procesi mogu se racionalno sagledavati kao jedno sredstvo za mijenjanje i usavršavanje etičkih i inteligentnih bića.

On na kraju zaključuje da ovih pet činitelja, kad se zajedno uzmu u obzir, snažno naglašavaju da se svijet treba razumjeti kao rezultat božanskog poretka, a ovaj poredak, pošto je povezan s božanskim motivom, sadrži zadovoljavajuću vrednotu. Znači da ovih pet činitelja pokazuju odgovarajuću zavisnost i usklađenost u svijetu, a iz ove povezanosti i usklađenosti razumijevamo da ponad ovog svijeta postoji moćan upravitelj i dizajner.

Prema tome, teleološki argument suprotno argumentu reda, nije koncentriran na pojedinačne vrste tokova, već taj argument nastoji utvrditi opću karakteristiku.[19]

William Payne Alston u *Filozofijskoj enciklopediji* Paula Edwardsa iznosi teleološki argument pod naslovom "Izvođenje dokaza o kosmosu kao cjelini".

On kaže: "Ukoliko umjesto razmatranja pojedinačnih primjera uzmemo u obzir postojeći poredak u kosmosu kao cjelinu, lako ćemo moći staviti postrani naučne rivalske primjere o ovom pitanju. Postoje različiti načini provođenja ove zamisli. Mi možemo posmatrati čitav kosmos kao jedno sredstvo za postizanje uzvišenog cilja ili ga možemo uzeti u obzir kao jedan poredak sastavljen od struktura koje su uzajamno usklađene i uzajamno čuvaju njegov sklad.

Uzimanje u obzir cjeline svijeta kao sredstva za postizanje uzvišenih ciljeva daje nam najčvršći dokaz, jer je sličnost svijeta sa vještački napravljenim kompozicijama koje su inteligentno ustrojene veća od svega. Takve vještačke kompozicije su kuća, brod ili sat i dizajnirane su za postizanje ciljeva koji su izvan njihovog unutrašnjeg funkcioniranja. Svako od njih je planirano za izvršenje nekog posla. Dakle, ako je sličnost s vještačkim tvorevinama glavna potpora ovog mišljenja da je svijet inteligentan proizvod, te ukoliko se svijet može posmatrati kao jedna cjelina potpuno prikladna za izvršenje nekog posla, onda će ova sličnost imati jednu čvršću osnovu, a ako ovaj cilj bude imao najuzvišeniju vrijednost imat ćemo osnovu da apsolutno dobro pripišemo Onome koji je uredio svijet."

Na pitanje kako ćemo ostaviti postrani rivalska naučna objašnjenja kaže:

"Ako je naša osnovna pretpostavka da je struktura kosmosa jedna cjelina, onda empirijske nauke same po sebi ne mogu iznijeti svoj stav o ovome. Empirijske nauke nastoje pronaći poretke u kompozicijama dijelova i različitih razina ili aspekata unutar materijalnog svijeta.

Empirijska nauka šuti u pogledu pitanja kakva su: zašto svijet postoji kao jedna cjelina ili zašto je svijet ovako specifičnog oblika, a ne nekog drugog?

Naposljetku, uzrok nemoći empirijske nauke u davanju odgovora je u tome što ona odgovara samo na probleme koji se mogu empirijski istražiti. Čovjek može posmatranjem ustanoviti da li između dva različita stanja u svijetu postoji sistemska povezanost ili ne (naprimjer, povezanost između povećanja temperature i ključanja). Međutim, ne postoji nikakva metoda za utvrđivanje povezanosti između materijalnog svijeta kao jedne cjeline s nečim što postoji izvan njega. Prema tome, nikakvo naučno objašnjenje ne može zamijeniti monoteistički odgovor na pitanje zašto je svijet jedinstven poredak reda i sklada?"[20]

[19] Pailin, 169-170. William Allston, *op. cit.* P. 86.
[20] William Allston, *op. cit.* PP. 86-87.

Zato možemo kazati da argument reda iz pojedinačnih primjera reda i teleološki argument iz univerzalnog reda u svijetu vode ka razumijevanju egzistencije Onoga Koji uređuje.

4. Psihološko-teološki argument

Veliki zapadni filozof Kant kaže: "Ukoliko ontološki i kosmološki dokazi ne mogu dati dovoljnu osnovu za dokaz postojanja Boga, mi se možemo pomoći jedinim načinom, a to je red i kompozicija stvari u svijetu da bismo uvidjeli da li možemo na ovaj način doći do čvrstog dokaza. Ovaj dokaz ja nazivam psihološko-teološkim argumentom ili kosmološko-teološkim, i ako se dokaže da je ovaj argument nedostatan, onda će teorijski razum biti nemoćan da dokaže Božiju egzistenciju."

Nadalje, Kant kaže: "Argument reda je dostojan toga da se uvijek spominje s poštovanjem. Ovaj dokaz je najstariji i najjasniji razumu svih ljudi. To je najprikladniji dokaz i on potiče na proučavanje prirode. Ovaj svijet toliko nam pokazuje uređenost, svrhovitost i ljepotu da smo time zadivljeni, a jezik je nemoćan da opiše izuzetno velik broj ovih začudnosti."

Važne razine ovog argumenta su sljedeće:

1. Svuda u svijetu postoje jasni dokazi reda i stvari imaju određene svrhe i motive.
2. Ove uređene stvari (usklađenost dijelova radi svrhe) ne mogu same biti uzrok reda, već je red u njima nešto pozajmljeno i kontingentno. Drugim riječima, ako stvari ne budu usklađene i uređene od jednog racionalnog izvorišta koje daje uređenost, one same ne mogu postignuti tu uređenost međusobnom saradnjom.
3. Prema tome, postoji jedan ili nekoliko mudrih i uzvišenih uzroka nastanka kosmosa, a nije tako da se radi samo o jednoj potpuno moćnoj prirodi koja sama slijepo i mnogostruko djeluje, već kao inteligentno biće koje djeluje voljno.
4. Jedinstvo ovog uzroka može se pouzdano razumjeti kao jedinstvo odnosa suprotstavljenih dijelova svijeta poput dijelova neke vještačke tvorevine u stvarima koje su u opsegu našeg opažanja. Zaključak je da sva naša opažanja i sve vrste načela dedukcije to potvrđuju.[21]

Iz cjeline objašnjenja argumenta reda zaključujemo da postojeći red u svijetu ne proistječe iz samog materijalnog svijeta, nego se radi o inteligentnoj i moćnoj *ruci* koju svi nazivaju Bogom. Prema tome, može se kazati da je obaveza argumenta reda to da nas uzdigne s nivoa prirode i materijalnog svijeta ponad ovog materijalnog svijeta do Znalca i Mudrog, a ovaj argument dobro izvršava svoju zadaću. Kur'an o ovome kaže:

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَى السَّمَاءِ
كَيْفَ رُفِعَتْ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ
سُطِحَتْ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ

Pa zašto oni ne pogledaju kamile – kako su stvorene, i nebo – kako je uzdignuto, i planine – kako su postavljene, i Zemlju – kako je prostrta?! Ti poučavaj – tvoje je da poučavaš, ti vlast nad njima nemaš![22]

Naravno, neki zapadni filozofi, kakvi su David Hume, Immanuel Kant i John Hospers, iznijeli su prigovore na argument reda koje ćemo prenijeti, a zatim na njih i odgovoriti.

Prigovori na argument reda

Prigovor Johna Hospersa

Pojam *red* nije jasan i nedvosmislen pojam i ljudi ga ne razumijevaju jednako. Jedna pojava koja nekoj osobi izgleda uređeno, drugoj osobi je pojava bez reda. Naprimjer, slika koja jednom posmatraču izgleda uređeno i skladno drugome se čini neuređenom i neskladnom,[23] ili mrlje od tinte koje nekome izgledaju uređeno drugome tako ne izgledaju.[24]

U odgovoru na ovaj prigovor potrebno je još jednom razmotriti vrste *reda* da bi se utvrdilo koji od primjera reda ima ovakvu karakteristiku. Da li svi primjeri reda imaju ovu karakteristiku ili neka njihova posebna skupina?

21 Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Prijevod na perzijski jezik Edib Soltani, Izdavačka kuća "Amir Kebir", Teheran, 1362, str. 685.
22 *El-Gašije*, 17-22.
2# John Hospers, *An Introduction to Philosophical Analysis*, Routledge, 1970, P. 459.
24 David Pailin, *op.cit*. P. 168.

Iz određenog aspekta uzet ćemo u obzir tri vrste *reda*:

a) estetski red, kakav je slučaj sa slikarskim djelom ili stjecanjem uvjerenja u Božiju egzistenciju posmatranjem neba ispunjenog zvijezdama;
b) uzročni red, kakva je vremenska i prostorna usklađenost različitih stvari;
c) teleološki red, kakvo je postojanje živih bića ili struktura koje su ustanovljene radi dobijanja posebnog i korisnog ishoda.[25]

S obzirom na različite vrste reda postoje primjeri reda u kojima svi dijelovi u jednoj potpunoj usklađenosti nastoje ostvariti jedan rezultat i ovo su bez sumnje objektivni primjeri reda i poretka. Živa bića poput čovjeka, životinje ili ptice primjer su jednog ovakvog reda i niko ne sumnja u to, kakav je slučaj sa slikarskim djelom za koje jedna osoba smatra da je skladno i uređeno, a druga smatra da je neskladno i neuređeno.

Drugo, nije slučaj sa svim slikarskim djelima takav da su prema mišljenjima nekih skladna i uređena, a prema mišljenjima drugih neskladna. Slikarska djela se mogu s tim u vezi podijeliti na dvije skupine. Jedna je skupina onih djela za koje svi smatraju da su skladna i lijepa, a druga skupina su djela za koje se možda postavlja spomenuto pitanje. Ali, zar može pravilo jedne male skupine utjecati na različite vrste reda ostalih djela? Nipošto.

Humeovi prigovori argumentu reda

David Hume iznosi prigovore argumentu reda u knjizi *The Dialogues Concerning Natural Religion* (*Dijalozi o prirodnoj religiji*) za koje bi se moglo kazati da su najznačajniji prigovori ovom argumentu. John L. Mackie u svome djelu *The Miracle of Theism* (Čudo teizma) sažeto prikazuje Humove prigovore. Hume u svojim prigovorima argumentu reda detaljno raspravlja, ali ćemo u ovim prigovorima odrediti pet glavnih stavki:

1. Analogija i poređenje između skladnih i uređenih ljudskih proizvoda i prirodnih bića je slaba i ovakva analogija je netačna. Zato je svaki rezultat koji proizađe iz ovakve analogije nejasan.
2. Postoje konkurentske teorije koje daju objašnjenje reda u prirodnom svijetu. Moguće je da red u prirodi proizlazi iz životinjske i biljne reprodukcije. Moguće je da svijet kao jedna cjelina bude rezultat nečega sličnog biološkoj reprodukciji ili rezultat slučajnog reda dijelova koji su u stalnom kretanju ili da je to plod mnoštva natprirodnih bića ili da je plod svjetskog duha kojem materijalni svijet predstavlja tijelo.
3. Ako bude razložno da se uređenost u materijalnom svijetu objašnjava pomoću božanskog znanja, onda moramo utvrditi da u božanskom znanju postoji jedna složena uređenost koja barem u mjeri uređenosti svijeta zahtijeva da bude objašnjena. Čak i ako kažemo da je red u božanskom znanju bitski i nema potrebe za objašnjenjem, zašto onda ovaj bitski red ne bismo zamislili u samome kosmosu?
4. Sljedeće pitanje je postojanje zla. Teško je, s obzirom na postojane zala, izvođenje zaključka o postojanju etičkih svojstava Božijih ili Boga koji je dizajner kosmosa.
5. Mi nikad ne možemo izvesti drugačije rezultate o poznatome svijetu ili iskustvu koje se tiče naše budućnosti, a koje će biti mnogo iznad onoga što je već dato i situacija koje iskustveno prolazimo.[26]

Ovih pet prigovora se može iznijeti na sljedeći način:

1. Da li je sličnost između svijeta prirode i ljudskih proizvoda dovoljna da bi se monoteistički teizam smatrao vjerodostojnim objašnjenjem prirodnog reda i sklada?
2. Čak i ako odgovor na prvi prigovor bude pozitivan, različite zamjenske hipoteze slabe tvrdnju i dokaz o Božijoj egzistenciji.
3. Ako se potvrdi i osnaži monoteistička hipoteza (uprkos prvoj i drugoj kritici) o uređenosti kosmosa, sāmo božansko znanje zahtijeva objašnjenje barem u mjeri u kojoj to zahtijeva uređenost kosmosa.

[25] William Allston, *op. cit.* P. 84.
[26] J. L. Mackie, *The Miracle of Teism*, Clarendon Press, Oxford, 1982, PP. 135-136.

4. Ako se potvrdi i dokaže monoteistička hipoteza putem reda u prirodi (uprkos prvoj, drugoj i trećoj kritici), etička svojstva tog božanskog dizajnera negirat će se događanjem zla ili barem neće biti potvrđena u svijetu u kojem postoji i zlo i dobro.
5. Ako monoteistička hipoteza ostane ispravna unatoč četirima navedenim kritikama i bude općenito potvrđena i dokazana, ona će opet biti neuspješna. Ovakva hipoteza ne može ustanoviti posebne karakteristike našeg svijeta i našeg življenja. Naprimjer, ne može nam kazati o budućnosti prirode, o uslišenju molitvi i uspjehu vjernika i plemenitih ljudi, što je drugačije u odnosu na kaznu za nevjernike i zle ljude. Ona nam ništa ne govori o životu nakon smrti koji sadrži odgovarajuće nagrade i kazne.[27]

Odgovor na Humeove prigovore

1. Hume kaže da između ljudskih vještačkih tvorevina i prirodnih pojava nema neke velike sličnosti da bismo zaključili da su ljudske tvorevine nastale kao plod ljudske misli i umovanja, tako da su i prirodni fenomeni nastali posredstvom mišljenja.

Naučili smo putem iskustva da su ljudske tvorevine plod planiranja i upravljanja, ali mi nemamo ovakvog iskustva s prirodnim fenomenima, pa tako ni glede njihovog nastanka.[28]

Tačno je kako mi kažemo u argumentu reda da upravo onako kako ljudske tvorevine imaju potrebu za projektantom i dizajnerom tako i prirodni egzistenti imaju potrebu za projektantom i dizajnerom, ali potpora ovog poređenja nije obična analogija da bi Humeov prigovor imao osnovu. Stvarna potpora navedenih primjera je srodnost između uzroka i posljedice. To znači da određena posljedica mora proizaći iz tačno određenog uzroka, a ne iz bilo kojeg uzroka. To znači da jednu naprednu knjigu iz matematike ne može napisati nepismena ili nestručna osoba u toj oblasti. Pravilo o srodnosti je jedno racionalno pravilo i dokazivanje njegove ispravnosti nema potrebu za iskustvom. Naprimjer, u vezi s pravilom uzročnosti možemo kazati da ako nastane jedno siromašno i slabo biće, razum na osnovu zakona uzroka i posljedice zaključuje da siromašno i slabo biće obavezno mora imati potporu u nekom drugom biću. Ovo pravilo nema potrebu za iskustvom. Naravno, moguće je da prilikom ustanovljavanja njegovog objektivnog primjera bude potrebe za iskustvom, ali tom općem pravilu se ne može prigovoriti.

Kažemo da su ljudske tvorevine objektivan primjer uređenih posljedica, a prema pravilu srodnosti uređena posljedica mora potjecati od nekog uzroka koji je znalac i mudar. Upravo je pravilo srodnosti u pogledu prirode i njezinih fenomena istinito i primjenjivo, to jest, pošto je posljedica uređena prema pravilu srodnosti, i njezin uzrok je znalac i mudar. Dakle, ljudske tvorevine i prirodni fenomeni su dva primjera pravila srodnosti, a poređenje i analogija nisu osnove njihove sličnosti.

Naravno, Hume kao empirist ne prihvata racionalne principe na način na koji ih prihvata jedan racionalist, a ovo je osnovna tema koja zahtijeva temeljitu raspravu. Prema tome, mi zaključujemo da se zagovaratelji argumenta reda ne koriste samo analogijom.

2. Hume ističe da stvaranje vještačkih proizvoda uz čovjekov dizajn suštinski nije razložnije od stvaranja bića na bazi biološke reprodukcije i pita zašto smo mi prvo, a ne drugo uzeli za primjer stvaranja u svijetu?

Čak i ako prihvatimo da je kosmos primjer uređenosti, zašto je ova pretpostavka da je svijet stvorilo jedno inteligentno biće opravdanija od pretpostavke da je svijet plod seksualnog čina dva druga svijeta koji su poput oca i majke ovome svijetu?[29]

U odgovoru Humeu može se kazati da stvaranje nasuprot reprodukciji iznosi potpunije i razložnije objašnjenje, jer je reprodukcija umnožavanje jedinki iste vrste. Na njoj se zasniva nastanak drugog bića iste vrste u vezi sa čime se nameće potpuno isto pitanje. Mi u početku možemo postaviti pitanje zašto zec ima uši koje su prikladne njegovim potrebama? Odgovor da je taj zec nastao od drugog zeca koji je imao iste

27 Ibidem, str. 137.
28 Popkin and Stroll, *Philosophy Made Simple*, London, 1970, P. 146.
29 Ibidem, str. 167.

tjelesne karakteristike nije zadovoljavajući. Ali, ako možemo prihvatiti da je ovaj zec namjerno tako konstruiran da može ispunjavati svoje potrebe ili da je tako konstruiran na osnovu planiranja i upravljanja Mudrog Upravitelja, onda smo dali prikladan odgovor.[30] Također, druge hipoteze nisu potpune i zadovoljavajuće. Naprimjer, ova hipoteza da su sva bića ovog svijeta nastala slučajnim međusobnim spojem prvobitnih krećućih elemenata jeste hipoteza koju ljudski um i savjest ne prihvataju i protivna je racionalnim i očiglednim principima. Prema tome, ova pretpostavka da je red u kosmosu plod planiranja jednog mudrog dizajnera i znalca je najrazložnija i najprihvatljivija hipoteza.

3. Ako se red i sklad u kosmosu objasne pomoću božanskog znanja, onda je božanski um također primjer reda i sklada koji, kao i red u kosmosu, ima potrebu za objašnjenjem. Ako kažemo da je red i sklad u božanskom znanju bitski, zašto onda ne bismo kazali da je red u kosmosu njegova bitska karakteristika.

Glede ove kritike može se kazati da iako ovo objašnjenje nosi određene manjkavosti, one nisu kao one prethodne. Ako odbacimo svako objašnjenje koje ima nove manjkavosti, onda bismo trebali odbaciti sve nauke.[31] Osim toga, suština prigovora nije tačna. Na odgovarajućem mjestu je dokazano da svako svojstvo ili savršenstvo postoji kao kontingentno ili kao nužno. Drugim riječima, svi egzistenti se dijele na dvije skupine: nužno biće nezavisno od svakog drugog bića i kontingentni egzistenti koji su zavisni od drugog bića. Svaka od ove dvije vrste bića ima svoje posebne karakteristike. Na primjeru sadašnje rasprave, ako se kaže da je *red* bitsko svojstvo nekog egzistenta, onda on ima posebne karakteristike koje ne mogu imati materijalni elementi ovog svijeta, to jest da bude znalac, moćan i živ. Iz toga neizbježno slijedi da kažemo da red ne može biti bitska karakteristika ovog svijeta. Dakle, red i sklad su bitski aspekti nekog drugog egzistenta u kojem nema karakteristika materijalnog svijeta.

4. Hume kaže da u svijetu postoji zlo, što znači se ne mogu etička svojstva u argumentu reda pripisati božanskom dizajneru.

U odgovoru na ovaj Humeov prigovor kažemo da putem argumenta reda samo nastojimo dokazati znanje, inteligenciju i svjesnost onoga koji je uredio ovaj kosmos. Druga svojstva božanskog dizajnera dokazivat ćemo drugim argumentima. Čak i ako se kaže da se s postojanjem zala u svijetu ne može božanskom dizajneru pripisati beskrajno znanje, u odgovoru na to ćemo kazati sljedeće: prvo da su već izneseni odgovori na problem postojanja zala i taj prigovor se ne može uputiti argumentima dokazivanja Božije egzistencije. Osim toga, mi ne nastojimo potvrditi beskrajno Božije znanje, već samo dokazujemo da dizajner ima znanje i svijest o redu koji je uspostavio. Usto, u pogledu svakog svojstva savršenstva koje se za Boga dokaže, božanska Bit je takva da mora posjedovati to savršenstvo u beskrajnoj mjeri, a ovo je drugačija argumentacija. Dakle, beskonačnost znanja se ne dokazuje argumentom reda.

Živa bića i kosmos uz postojanje zala opet mogu biti pokazatelj znanja i obaviještenosti dizajnera. Naprimjer, ako razmotrimo preciznu naučnu knjigu s mnogobrojnim poglavljima, napisanu na dobar i vješt način, ali u toj knjizi, pretpostavimo, postoji nekoliko nerazumljivih izraza, hoće li nas to odvratiti od uvjerenja da je pisac ove knjige učen? Nipošto!

Dakle, ako čak i priznamo, u skladu s pretpostavkom, postojanje zala u svijetu, opet će argument reda u cjelini dobro ispunjavati svoju zadaću.

5. Hume u svojoj petoj kritici ističe da argument reda ne može dokazati neka apologetska stanovišta, kakav je, naprimjer, pravac u kojem će se priroda kretati u budućnosti ili pitanje ovosvjetske sreće i onosvjetskog spasenja, te života nakon smrti. U odgovoru na ovo moramo kazati da ovaj prigovor proizlazi iz nepostojanja dobrog poznavanja argumenta reda. Argument reda ima posebnu zadaću iz čijeg se izvršenja izvode dobri zaključci. Zato nije potrebno da argument reda dokazuje karakteristike života nakon smrti da bismo zaključivali da je argument reda nedostatan jer ne dokazuje ove teme.

Naravno, postoje i drugi Humeovi prigovori koje John L. Mackie nije iznio, te ćemo ih ukratko spomenuti:

[30] William Allaston, *op. cit*. P. 85.
[31] Ibidem.

6. Argumentom reda se ne može dokazati postojanje jednog Boga, jer je krajnji zaključak koji se iz njega može izvesti to da svaki primjer reda proizlazi iz djelovanja jednog inteligentnog dizajnera i projektanta. Ovaj argument ne dokazuje da su svi primjeri djelo samo jednog dizajnera.[32]

U odgovoru na ovaj prigovor kažemo da mi argumentom reda samo želimo dokazati moć i znanje Onoga koji uređuje u odnosu na postojeći red koji je stvorio, a ne nešto drugo. Jedinstvo Onoga koji uređuje može se dokazati drugim dokazom. Pretpostavimo da u jednoj etapi dokazujemo brojne dizajnere, a u narednoj etapi dokazujemo činjenicu da mnogobrojni dizajnera koji su sami objektivni primjeri reda potječu od jednog božanskog dizajnera. Prema tome, ovaj prigovor ne govori o nedostatnosti argumenta reda i mi ne namjeravamo sve specifičnosti i karakteristike božanskog dizajnera dokazivati putem argumenta reda.

7. Hume u vezi s ovim iznosi još jedan prigovor: "Ako pretpostavimo da je ovaj svijet savršen proizvod, opet je nejasno i nesigurno to da možemo sva njegova savršenstva s razlogom pripisati njegovom graditelju. Kad posmatramo jedan brod, naravno da ćemo imati pozitivno i visoko mišljenje o inteligenciji graditelja jednog tako kompliciranog, korisnog i lijepog proizvoda. Ali kad saznamo da je on jedan glupi mehaničar koji kopira druge i slijedi zanat koji je ispečen i napredovao postepeno tokom mnogih uzastopnih ponavljanja i ciklusa kroz pokuse, pogreške, ispravke, procjene i razgovore, hoćemo li i dalje imati taj osjećaj?"

Prije nego je odobren nastanak ovog svijeta moguće je da su postojali mnogi svjetovi u cijelom univerzumu i da se dešavao kontinuirani napredak i lagano poboljšanje u vještini stvaranja svijeta tokom beskrajnih ciklusa i vremena. Ko može kod ovakvih problema odrediti šta je istina i ko može čak i pretpostaviti koja od mnogih hipoteza ima veću mogućnost bivanja istinitom?

U odgovoru Humeu kažemo da je zadatak argumenta reda dokazati da dizajner ovog kosmosa ima znanje i moć, a kako se može zaključiti iz Humeovih riječi, argument reda to može.

[32] Popkin and Stroll, *op. cit*. P. 148.

Međutim, pitanje kako je ovaj dizajner stekao ovo znanje pripada drugoj raspravi koju treba voditi odvojeno od rasprave o argumentu reda. Da li su promjena i preobražaj dopušteni božanskom dizajneru ili nisu? Da li su njemu pripisivi nedostatnost i siromaštvo ili ne? Ovo su pitanja koja zahtijevaju zasebnu raspravu? Sažeto ćemo o ovome kazati sljedeće:

Pošto dizajner ovog univerzuma ne može biti materijalan i mora biti ponad specifičnih svojstava materijalnosti, onda je njemu nepripisiva promjena i nedostatnost, a pošto nije vremenit, ne može tokom vremena stjecati neka savršenstva. Ako bi bio nedostatan, onda je kontingentno biće koje samo ima potrebu za nužnim egzistentom. U tom slučaju on će biti stvorenje nekog naprednijeg bića pa će ustvari glavni dizajner i projektant biti to naprednije biće, a ne biće koje ima nedostatak i koje je promjenjivo.

Darvinova teorija evolucije i argument reda

Prema Darvinovoj teoriji, današnje strukture živih bića nastale su jednim potpuno prirodnim procesom od jednostavnijih bića. U ovoj teoriji, kako je to prezentirano još u Darvinovo vrijeme, dva činitelja imaju osnovnu ulogu: mutacije i razmnožavanje.

Mutacije se dešavaju kad je potomak tako različit od svojih roditelja da može ove promjene prenijeti na sljedeće generacije, a sljedeće generacije na one nakon njih itd. Znači da je mutacija jedna relativno stabilna genetska promjena. Način djelovanja ovih činitelja može se objasniti pomoću jednog od spomenutih prikladnih primjera. Ako se vratimo u prošlost i posmatramo prvobitne rase pasa, doći ćemo do pasa čije uši nisu bile okrenute prema naprijed. Sad zamislimo da se desila mutacija tako da je jedno uho malo pomaknuto naprijed u odnosu na uobičajenu mjeru. Ako prihvatimo da se živa bića razmnožavaju više u odnosu na kapacitet sredine da ih prihvati, u tom slučaju će radi osiguranja potrebnih zaliha hrane nastati snažno međusobno rivalstvo. Svaka vrsta živih bića koja bude snažnija od svojih rivala u osiguranju hrane ili ih druga živa bića ne mognu uloviti ima veću šansu za nastavak života i prijenos svojih genetskih

karakteristika narednim generacijama. Tako će u nekim narednim naraštajima psi koji imaju uši okrenute naprijed moći zamijeniti druge pse i samo će oni opstati. Pošto se mutacije dešavaju povremeno i pošto su neke od njih korisne, imat ćemo cjelinu potpuno prirodnih činitelja čijim djelovanjem će se živi svijet stalnim prilagođavanjem sve više mijenjati.[33]

Darvinova teorija ne može dati potpuno objašnjenje postojanja svrhovitog poretka, već samo objašnjava na koji način su nastala neka živa bića koja su složenija od nekih drugih, to jest prostijih živih organizama, ali ne govori ništa o porijeklu najprostijih živih organizama. Zato ona sāma ne može biti zamjena monoteističkom tumačenju nastanka života.

Sljedeće pitanje koje se nameće je: da li naučne teorije i stavovi podržavaju stanovišta neke posebne filozofije ili su oni neutralni glede filozofskih problema?

Naučnici mogu samo raspravljati o odnosu i utjecaju dvije empirijske pojave i nemaju pravo iznositi mišljenje o području ponad iskustva zbog toga što to područje ne podliježe iskustvu. Naprimjer, u pogledu Darvinove teorije najviše što naučnici mogu kazati (naravno u slučaju tačnosti Darvinove teorije, iako je mnogo dokaza protiv ove teorije i malo-pomalo biolozi je napuštaju) jeste to da primjećujemo da su složeniji živi organizmi nastali od jednostavnijih a da pritom ne kažu da je ova teorija jedino objašnjenje.

Ako naučnici ili bilo ko drugi kaže da je jedino objašnjenje nastanka složenijih živih bića ovo ili da je ova teorija najbolja od svih teorija, onda su iznijeli filozofsko stanovište koje je izvan područja empirijskih nauka. Znači da je ovo uvjerenje kako je jedini zamisliv svijet upravo područje empirije i nikakav neempirijski činitelj nema utjecaja na ovo pitanje, a to nije nešto što se može jednostavno izvesti iz Darvinovog mišljenja ili bilo koje druge naučne teorije. Dakle, Darvinova teorija nema pravo iznositi mišljenje o pitanju potvrđivanja i negiranja neempirijskog područja, a pitanje da li proces evolucije ima potrebu za dizajnerom ili ne je nešto drugo o čemu se mora zasebno raspravljati. Također, Darvinova teorija, u slučaju njezine tačnosti, ne poništava teoriju o božanskom dizajneru, jer su zagovornici teorije o božanskom dizajneru do sada vjerovali da Bog u svojim planovima stvaranja koristi trenutak ili kratke periode, a u tom slučaju mogu kazati kako Bog za stvaranje svijeta i složenijih bića koristi duži period, te ne stoji stanovište da se povećanjem ili smanjenjem perioda poništava princip potrebe za dizajnerom. Naprimjer, to bi značilo da su jedan građevinski projekt ili jedna velika enciklopedija pripremljeni za kratak period, pa kažemo da to zahtijeva projektanta i pisca, ali ako je to trajalo više godina nego što je to uobičajeno, onda kažemo da u tom slučaju nema potrebe za projektantom i piscem. Dakle, kraći ili duži period ne poništavaju načelo potrebe postojanja Onoga koji uspostavlja red.

Možemo otići i dalje od ove teorije, kako je to učinila teorija starogrčkog filozofa Epikura, te kazati da je uzrok uređenih i skladnih dešavanja i postojanja živih bića u svijetu samo nasumično i slučajno kretanje čvrstih i materijalnih atoma koji su u prostoru u stanju kretanja, slučajno i neplanski se međusobno sudaraju, pa se ovako dešavaju ove skladne i uređene pojave ili teorije slične ovoj.

Kao odgovor na ovo kažemo: da, ovo je jedna teorija, ali je to teorija koju nijedan zdrav razum ne prihvata. Za objašnjenje fenomena nije dovoljno samo iznošenje teorije, koliko god da je slaba i neosnovana, nego ona mora biti čvrsta i razumu prihvatljiva.

Prema tome, na kraju zaključujemo da je najčvršća i najbolja teorija kojom se objašnjava red i sklad u kosmosu teorija koja govori o potrebi postojanja božanskog dizajnera koji ih je ovako stvorio svojom moćnom rukom.

Kantovi prigovori argumentu reda

Kant u svojoj knjizi *Kritika čistog uma* iznosi tri prigovora argumentu reda:

a) Argument reda može samo dokazati kontingentnost i nastanak forme kosmosa, a ne i materije kosmosa. Za dokazivanje kontingentnosti materije kosmosa potrebno je da se dokaže da su sve stvari u kosmosu u svojoj biti nemoćne stvoriti ovaj red i

[33] William Allston, *op. cit. Routledge Encyclopedia of Philosophy*, ed, Edward Craig, Vol. 4, London and New York, 1995.

sklad ili da se dokaže da da su one također s obzirom na svoju supstanciju posljedice uzvišenog uzroka. Ovakvo što zahtijeva drugačiju argumentaciju od argumenta reda, to jest zahtijeva ontološki argument.

b) Argument reda može maksimalno dokazati graditelja kosmosa, ali ne i njegovog stvoritelja. On može zbog postojeće sposobnosti materije dati formu svijetu, a mi želimo dokazati postojanje subzistentnog bića. Ako kanimo dokazati kontingentnost materije kosmosa, onda je potrebno da se poslužimo kauzalnim argumentom (načelom kauzalnosti), a mi smo se u ovom argumentu uzdržali od toga.

c) Pošto je naše iskustvo ograničeno, ovaj argument nas vodi tome da Bog davatelj forme svijetu posjeduje veliki intelekt, a ne da ima beskrajni intelekt (zbog odnosa između uzroka i posljedice).

Odgovor na Kantove prigovore

Glavni prigovor Kantu je to što on misli da argument reda treba da potvrdi sva svojstva Božija, dok mi od svakog argumenta imamo specifična očekivanja. Tako se jednim argumentom dokazuje Božije stvaralaštvo, a drugim argumentom beskonačnost Božijeg znanja. Od argumenta reda jedino očekujemo da potvrdi da je izvor nastanka kosmosa inteligentan, to jest da ima znanje i mudrost, a ne da je nesvjesna materija lišena znanja i mudrosti, jer takvo što ne može biti izvorište sveg ovog začudnog reda, sklada i složenosti.

Dakle, ovim argumentom ne želimo dokazivati beskonačnost Božijeg intelekta i mudrosti da bi se prigovorilo kako ovaj argument to ne može dokazati. Beskonačnost Božijeg znanja je drugo pitanje koje se dokazuje drugačijim argumentima. Svrha argumenta reda je da nas primakne metafizičkoj granici, a argument reda to može učiniti i on nije zasnovan na nekom drugom argumentu. Zato, iz navedenih kritika zaključujemo da svi ovi prigovori ne bi bili upućeni da su od početka bile jasne mogućnosti i ograničenja argumenta reda. Iz ovog reda i složenosti postojećeg svijeta mi razumijevamo postojanje prvobitnog znanja i svjesnosti, pa zato kažemo da je ponad materijalnog svijeta mudri i inteligentni dizajner koji upravlja postojećim redom i skladom u čovjeku i svijetu i spram njega izražavamo poniznost.

Abstract
The argument of order

Muhamed Muhamed Rezai

Without any doubt, the argument of order is for people one of the most acceptable arguments which have been established for proving the existence of God. This argument and other arguments of proving the existence of God are as old as humanity itself. From ancient times, while observing arranged and harmonized phenomena, people have been thinking about what could be the cause of that order and harmony.

This paper aims to explain the main questions posed regarding the argument of order. The second part of the paper presents four objections directed against the argument of order by: John Hospers, David Hume, Darwin and Kant. After a detailed analysis of their objections, weak points and unfoundedness of their objections have been explained.

Keywords: proof of the existence of God, the argument of order, the theological argument, the psycho-theological argument